

Reconfiguring Diplomatic Interactions between Iran and the UAE: From Complementary Cooperation to Tense Competitive Coexistence

Behnam Sarkheil ¹

(Received: 18/07/2025 - Accepted: 22/10/2025)

DOI: 10.22034/dpiq.2026.560628.1062

Extended Abstract

Research Problem and Background

The Persian Gulf is one of the most sensitive geopolitical regions in the world and has always been an arena for competition between regional and trans-regional powers. Meanwhile, the relations between the Islamic Republic of Iran and the United Arab Emirates have consistently been characterized by a combination of interaction and tension due to their geographical location, energy resources, divergent political structures, and multi-layered security considerations. However, the 2026 war between the United States and the Israeli regime with Iran, along with the cessation of economic diplomacy and

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. (Sarkheil@soc.ikiu.ac.ir)
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-6916-2567>

the sharp decline in bilateral trade between Iran and the UAE, clearly demonstrated that the economic interdependence of Tehran and Abu Dhabi is extremely fragile in the face of military shocks.

Prior to these conflicts, the interactions between the two countries within the framework of macro approaches under “complementary geo-economics cooperation” were based on the assumption that Iran, as an influential actor on the transit corridor and provider of energy security, and the UAE, as a financial and trade hub in the region, could move toward reducing tension and managing differences by complementing each other’s capacities. The tense developments of 2026 showed that economic-oriented approaches can collapse at high levels of tension and interference by external actors. On the one hand, the interventionist role of the United States and Israel in undermining economic cooperation between Iran and the UAE (through mechanisms such as joint security chambers, pressure on Dubai’s free zones, and the development of alternative corridors such as IMEC) constitutes one of the key variables that has prevented the realization of complementary cooperation.

In addition, differences in perspectives within the UAE, particularly the divergence between Abu Dhabi and Dubai, represent another important consideration. Abu Dhabi, as the political and security center of gravity of the UAE, has adopted a more cautious and at times confrontational view of Iran, while Dubai, with its greater economic dependence on trade and transit with Iran, has consistently sought to maintain economic channels and greater interaction. Despite the relative breadth of studies on Iran–UAE relations, most previous research can be divided into two categories: the first category consists of general and event-based analyses that lack a clear theoretical framework; the second category comprises research that, relying on defensive realism, has presented the scenario of “complementary geo-economics cooperation” as the desired model for relations between the two countries.

Research Objective

The present study, considering the interventionist role of the United States and Israel and the high level of military tension, attempts to combine the theoretical framework of defensive realism with the theory of “fragility of interdependence” in order to examine the possibility of economic cooperation under crisis conditions. Unlike most studies that have analyzed the relationship between Iran and the UAE mainly on a bilateral basis, this study, by identifying the mechanisms affecting the interactions between Iran and the UAE, demonstrates how trans-regional actors, as disruptive variables, preclude the realization of complementary cooperation. Furthermore, by emphasizing the behavioral duality of Abu Dhabi and Dubai, a one-dimensional view of the UAE is criticized and a more realistic analysis is presented. Another innovation is that, unlike previous studies that have not paid attention to the role of institutions such as BRICS and OPEC+, this study examines their capacity in managing security–economic crises and reducing dependence on Western-oriented mechanisms.

Research Method

The present study is applied-analytical in terms of purpose and descriptive-analytical in nature, and employs qualitative, content-oriented analysis to examine the strategic developments in Iran–UAE relations after the Forty-Day War. The qualitative approach was selected because the research subject involves the analysis of qualitative concepts that cannot be measured purely quantitatively and requires the interpretation of political, security, and economic contexts.

The research data were collected through documentary and library methods, and data analysis was conducted through qualitative analysis of the main themes in three steps. In the first step (open coding), the

initial concepts—including the fragility of economic interdependence, the cessation of trade and economic diplomacy under military shock, the interventionist role of the United States and Israel, the divergence between the Abu Dhabi and Dubai approaches, alternative corridors, multilateral institutions (BRICS, OPEC+, Shanghai Cooperation Organization), tense competitive coexistence, energy security, and the Strait of Hormuz—were identified and examined. In the second step (axial coding), the concepts were organized into four analytical clusters: “Fragility of economic interdependence,” “The interventionist role of trans-regional actors,” “The divergence of the Abu Dhabi and Dubai approaches,” and “Capacities and limitations of multilateral institutions.” In the third step (selective coding), five main themes were extracted.

Research Findings

The data analysis led to the extraction of three key themes:

First, the fragility of economic interdependence, which has been exacerbated by the interventionist role of the United States and Israel through joint security chambers, pressure on Dubai’s free zones, and the development of an alternative IMEC corridor. The 2026 war demonstrated that the high volume of trade and investment between the two countries not only does not prevent the escalation of tensions but itself becomes the first victim of the crisis.

Second, the divergence of the UAE’s domestic approaches (security-oriented Abu Dhabi versus economy-oriented Dubai) as a fundamental condition for any realistic analysis of the country’s behavior. The war revealed a deep divide between Abu Dhabi’s security-confrontational approach (influenced by the alliance with Israel) and Dubai’s economic-interactive approach (characterized by deep dependence on trade with Iran).

Third, the capacities and limitations of emerging multilateral institutions (BRICS, OPEC+, SCO) in managing security–economic

crises. Despite their significant potential to reduce dependence on Western-oriented mechanisms, these institutions have not yet reached the necessary maturity in managing momentary military crises.

Conclusion

The recent war in the region, by revealing the realities resulting from military shock and exposing the consequences of the high level of tension in the Persian Gulf (particularly the fragility of economic interdependence and the interventionist role of trans-regional actors), has provided the basis for the formation of a new situation termed “tense competitive coexistence.” The foundation of this model rests on limited, tense interaction based on mutual coercion. The requirement for strategic rearrangement of interactions arises from four main sources: (1) the fragility of economic interdependence; (2) the interventionist role of the United States and the Israeli regime through joint security chambers, secondary sanctions, and the alternative IMEC corridor; (3) Abu Dhabi and Dubai’s strategic duality; and (4) reconsideration of the role of multilateral institutions in military crisis management.

Although the interaction of internal factors (the strategic distinction between Abu Dhabi’s security-oriented approach and Dubai’s commercial-oriented approach) and external factors (the political–military tensions of the United States and Israel with Iran) has reduced the level of economic interactions between the two countries to a minimum, geoeconomic imperatives and neighborhood requirements are such that these interactions cannot be completely severed. The main reason for this lies in the existence of inevitable structural complementarities at two levels: on the one hand, access to Dubai’s extensive financial channels and infrastructure, which has become one of Iran’s non-oil export gateways over the decades; on the other hand, the security of the UAE’s energy supply chain, which is heavily dependent on de-escalation with Iran.

The economic diplomacy of Iran and the UAE is being redefined from a model of “mutually beneficial cooperation” to a new model termed “tense competitive coexistence” that possesses four main characteristics: (1) economic interactions proceed under the shadow of military threat; (2) any cooperation is framed by the logic of mutual coercion; (3) institutional trust has collapsed; and (4) the inherent fragility of relations is such that small border or security incidents can disrupt the entire economic relationship. Emerging multilateral institutions such as BRICS and the Shanghai Cooperation Organization, despite their significant potential, have not yet reached the necessary maturity in managing momentary military crises. However, these institutions can provide platforms for technical dialogue, regulate trade regulations resistant to secondary sanctions, and create credit lines independent of the Western financial system in the post-war period, and gradually play the role of “managed dependency management.” The main proposal of the research is to create a “controlled dependency management mechanism,” including informal channels of expert dialogue centered on Oman’s mediation and the targeted use of the capacity of emerging institutions, which can gradually pave the way for prudent economic interactions and the weakening of tense policies.

Keywords: Economic Diplomacy, Geo-economics, Iran, Persian Gulf, United Arab Emirates.

How to Cite: Sarkheil, B . (2025). Reconfiguring Diplomatic Interactions between Iran and the UAE: From Complementary Cooperation to Tense Competitive Coexistence. (e247684). Diplomatic Interactions, 3(11), 83 - 118. e247684 doi: 10.22034/dpiq.2026.560628.1062

بازآرایی تعاملات دیپلماتیک ایران و امارات؛ از همکاری مکمل تا همزیستی رقابتی پرتنش

بهنام سرخیل^۱

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۷ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۴/۰۷/۳۰)

DOI: 10.22034/dpiq.2026.560628.1062

چکیده

جنگ آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران در سال ۲۰۲۶ و کاهش شدید تعاملات دیپلماتیک ایران و امارات متحده عربی، نشان داد که وابستگی متقابل تهران-ابوظبی در برابر شوک‌های نظامی به شدت شکننده است. **سؤال اصلی:** تعاملات دیپلماتیک ایران و امارات که پیش از جنگ متکی بر دیپلماسی اقتصادی، ظرفیت‌های مکمل ژئواکونومیک و الزامات همسایگی بود، چگونه امکان بازتعریف دارد؟ پژوهش در چارچوب نظری تلفیقی از رئالیسم تدافعی و نظریه وابستگی متقابل و روش تحلیل کیفی مضمون محور انجام شده است. **فرضیه:** سطح بالای تنش نظامی جنگ چهل‌روزه، تعاملات و به‌ویژه دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات را از رویکردهای مبتنی بر «همکاری مکمل» به «همزیستی رقابتی پرتنش» بازآرایی می‌کند که طی آن مناسبات فی‌مابین در چارچوب اجبار متقابل و شکننده قابل درک است. **یافته‌ها:** سه مضمون کلیدی عبارت‌اند از: (۱) شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی متأثر از نقش مداخله‌گرهای بیرونی (آمریکا و اسرائیل) در تخریب همکاری‌های اقتصادی (اتاق‌های امنیتی مشترک، فشار بر مناطق آزاد دبی، کریدور جایگزین کریدور آیمک)؛ (۲) توجه به تمایز و تفکیک نگاه‌های داخلی در امارات (ابوظبی و دبی)؛ (۳) ضرورت بهره‌گیری از نهادهای چندجانبه (بریکس، اوپک پلاس) در مدیریت بحران‌های امنیتی - اقتصادی. **نتیجه‌گیری:** اگرچه برهم‌کنش مؤلفه‌های درونی (تمایز رویکردهای دبی-ابوظبی) و بیرونی (تنش‌های سیاسی-نظامی آمریکا و اسرائیل)، سطح تعاملات ایران-امارات را به حداقل رسانده، اما به دلیل مکملیت ساختاری اجتناب‌ناپذیر، به‌طور کامل قطع نمی‌شود. **پیشنهاد:** ایجاد «سازوکار مدیریت وابستگی کنترل‌شده» شامل کانال‌های غیررسمی گفت‌وگوهای کارشناسی و بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای بین‌المللی نوظهور می‌تواند به برقراری تعاملات و تضعیف سیاست‌های تنش‌آمیز منجر شود.

واژگان کلیدی: امارات متحده عربی، ایران، خلیج فارس، دیپلماسی اقتصادی، ژئواکونومی.

۱. استادیار روابط بین‌الملل گروه علوم سیاسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

(Sarkheil@soc.ikiu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-6916-2567>

۱. مقدمه

خلیج فارس به عنوان یکی از حساس ترین مناطق ژئوپلیتیکی جهان، همواره کانون رقابت های قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای بوده است. در این میان، روابط جمهوری اسلامی ایران و امارات متحده عربی به دلیل موقعیت جغرافیایی، منابع انرژی، ساختارهای سیاسی واگرا و ملاحظات امنیتی چندلایه، همواره با نوعی تعامل همراه با تنش همراه بوده است. با این حال، آنچه در دوره اخیر این رابطه را از ادوار پیشین متمایز می سازد، تنش های نظامی (جنگ دوازده روزه، چهل روزه و مجموعه درگیری های سال ۲۰۲۶) آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران است. تجاوزات آشکار و نقض صریح حقوق بین الملل از سوی ایالات متحده و رژیم اسرائیل علیه ایران که منجر به درگیری های نظامی ایران و امارات و توقف دیپلماسی اقتصادی و کاهش شدید تجارت دوجانبه ایران و امارات شد، به وضوح نشان داد که وابستگی متقابل اقتصادی تهران و ابوظبی در برابر شوک های نظامی و امنیتی به شدت شکننده است.

تا پیش از این تنش ها، تعاملات دو کشور در چارچوب رویکردهای کلان تحت «همکاری مکمل ژئواکونومیک»، بر این فرض استوار بودند که ایران به عنوان بازیگر مؤثر بر کریدور ترانزیت و تأمین کننده امنیت انرژی و امارات به عنوان هاب مالی و تجاری منطقه در قالب همکاری های مشترک اقتصادی و تجاری (رسمی و غیررسمی) می توانند از طریق تکمیل ظرفیت های یکدیگر به سمت کاهش تنش و مدیریت اختلافات حرکت کنند. سابقه روابط دو کشور، از زمان تأسیس امارات در سال ۱۹۷۱، نیز (باوجود برخی چالش ها نظیر اختلافات سرزمینی و تنش پیرامون جزایر سه گانه ایرانی)، در مجموع نشان دهنده سیاست های موازنه سازی ابوظبی در برابر تهران و تعاملات متکی بر وابستگی متقابل بود. اما تحولات پرتنش سال ۲۰۲۶ نشان داد که این دسته از رویکردهای اقتصادمحور در سطح بالای تنش و مداخله بازیگران خارجی فرومی پاشد. نقش مداخله گر آمریکا و رژیم اسرائیل در تخریب همکاری های اقتصادی ایران و امارات از طریق مکانیسم هایی نظیر اتاق های امنیتی مشترک، فشار بر مناطق آزاد دبی و توسعه کریدورهای جایگزین مانند

آیمک^۱ (هند-امارات-اسرائیل-اروپا)، یکی از متغیرهای کلیدی است که مانع از تحقق همکاری‌های مکمل شده است.

همچنین، یکی دیگر از ملاحظات مهمی که باید در خصوص دیپلماسی امارات با کشورهای دیگر در نظر گرفت، موضوع تفاوت دیدگاه‌های موجود و مؤثر در داخل این شیخ‌نشین به‌ویژه تفکیک رویکرد ابوظبی و دبئی است. درحالی‌که ابوظبی به‌عنوان مرکز ثقل سیاسی و امنیتی امارات نگاهی محتاطانه‌تر و در مواردی تقابلی در قبال ایران داشته، دبئی با وابستگی اقتصادی بیشتر به تجارت و ترانزیت با ایران، همواره خواهان حفظ کانال‌های اقتصادی و تعامل بیشتر بوده است. این دوگانگی در دوره پسا جنگ چهل‌روزه بیش‌ازپیش آشکار شده و هرگونه تحلیل از روابط دو کشور بدون در نظر گرفتن آن ناقص خواهد بود.

بر این اساس و با در نظر گرفتن پیش‌فرض لزوم کنترل و محدودسازی تنش‌های نظامی، پژوهش حاضر به تبیین و بررسی تعاملات ایران و امارات در گذار از رویکردهای مبتنی بر «همکاری مکمل» به رویکردهای «همزیستی رقابتی پرتنش» پرداخته و به دنبال پاسخ به این سؤال است که در صورت کاهش تنش‌های نظامی در منطقه، چگونه دیپلماسی اقتصادی دو کشور (با توجه به سابقه و وجود ظرفیت‌های مکمل ژئواکونومیک)، امکان بازآرایی در شرایط شکنندگی وابستگی متقابل را دارد؟

پیشینه پژوهش

بررسی روابط ایران و امارات، یکی از محورهای موردتوجه در ادبیات سیاست خارجی و مطالعات خلیج فارس و تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون رقابت ژئوپلیتیکی، منازعات سرزمینی (خصوصاً جزایر سه‌گانه ایرانی)، اتحادهای فرا منطقه‌ای، وابستگی متقابل اقتصادی و تحولات ژئوپلیتیکی بوده است. بااین‌حال، مطالعه تحولات پسا جنگ، به‌ویژه تأثیرات جنگ آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران بر الگوهای رفتاری دولت‌های منطقه‌ای مانند امارات به دلیل اینکه زمان کمی از این رخداد (در زمان تدوین این مقاله گذشته)، هنوز آثار چندانی به‌صورت مستقل و دقیق در ادبیات داخلی و بین‌المللی تبیین نشده است. اشاره به

1 India-Middle East-Europe Economic Corridor

تنش‌های نظامی ایران و اسرائیل نظیر جنگ ۱۲ روزه، چهل‌روزه و درگیری‌های نظامی پس از آن بیشتر به منزله نقطه عطفی در معادلات آینده منطقه نسبت به پیش از آن مطرح شده که می‌تواند سرآغاز جدیدی از تعاملات و دیپلماسی منطقه‌ای محسوب شود.

در پژوهش‌های داخلی، بیشتر تمرکز بر ابعاد کلی سیاست خارجی ایران در خلیج فارس یا بر چالش‌های ژئوپلیتیکی با امارات بوده است. به عنوان نمونه دامن‌پاک جامی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان تحول دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در فصلنامه سیاست خارجی به تحلیل تحولات دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در مناسبات منطقه‌ای پرداخته و بر لزوم تقویت ابزارهای اقتصادی در سیاست خارجی ایران تأکید کرده است.

رسولی در مقاله تحلیل عوامل همگرایی و واگرایی سیاست خارجی ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (مورد: امارات متحده عربی) ضمن اشاره به تضاد منافع ایران و امارات تأکید کرده که تغییر در رویکردهای اقتصادی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای همکاری‌های اقتصادی و سیاسی با کشورهای عربی شود. گمشادزهی در مقاله سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال امارات متحده عربی (۱۴۰۰-۱۳۹۲) در پنجمین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی با تحلیل روابط ایران و امارات از منظر منافع ژئواکونومیک نشان داده‌اند که کاهش تنش‌های سیاسی می‌تواند بستر لازم برای احیای روابط اقتصادی و گسترش همکاری در حوزه انرژی و حمل‌ونقل دریایی را فراهم کند. این مطالعات با وجود ارزش تحلیلی، تحول رفتاری امارات در قبال ایران در دوره پسا جنگ و امکان شکل‌گیری دیپلماسی اقتصادی در شرایط جدید را کمتر مورد بررسی قرار داده‌اند.

در ادبیات بین‌المللی، عمده تمرکز بر تحولات ژئوپلیتیکی خلیج فارس، موازنه قدرت منطقه‌ای و نقش بازیگران میانجی مانند چین، روسیه یا آمریکا بوده است. برای نمونه گرگوری گاس^۱ (۲۰۱۰) در آثار خود ضمن تأکید بر ویژگی‌های ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خلیج فارس و پیوندهای اثرگذار بر معادلات بین‌المللی آن

1 Gregory Gause

تلاش دارد به تبیین ساختارهای قدرت در خلیج فارس و نقش منازعات میان ایران و کشورهای عربی بپردازد. همچنین اما سوبریه^۱ (۲۰۲۱) با تمرکز بر شرایط داخلی و منطقه‌ای کشورهای جنوبی بر منظومه سیاسی و امنیتی خلیج فارس در صدد است با در نظر گرفتن زمینه‌های سیاست خارجی امارات، بر ماهیت ترکیبی «دیپلماسی بازدارندگی و فرصت‌طلبی» در قبال ایران تأکید کند. کریستین کوتس اولریشسن^۲ (۲۰۲۲) در نوشته‌های خود با تبیین ویژگی‌های اقتصادی و تجاری امارات متحده عربی معتقد است این بازیگر منطقه‌ای در حال گذار از نقش «متحد صرف غرب» به کنشگری چندجانبه گراست و این روند می‌تواند به بازتعریف تعامل با ایران منجر شود.

مایکل استیونز^۳ (۲۰۲۵) در اثر جدید خود اشاره می‌کند که امارات با وجود نزدیکی به اسرائیل، همواره با عنایت به مؤلفه‌های امنیتی خلیج فارس و اثرگذاری ایران بر تنگه هرمز، ملاحظات برای حفظ ثبات در خلیج فارس و جلوگیری از درگیری مستقیم دارد.

نوآوری پژوهش

پژوهش حاضر با لحاظ نقش مداخله‌گر آمریکا و اسرائیل و سطح بالای تنش نظامی، تلاش کرده ضمن تلفیق رئالیسم تدافعی با نظریه «شکنندگی وابستگی متقابل» به بررسی امکان همکاری‌های اقتصادی در شرایط بحران بپردازد و برخلاف اغلب پژوهش‌هایی که رابطه ایران و امارات را عمدتاً دوجانبه تحلیل کرده‌اند، با شناسایی مکانیسم‌هایی نظیر اتاق‌های امنیتی مشترک، فشار بر مناطق آزاد دبی و توسعه کریدورهای جایگزین نشان دهد که چگونه بازیگران فرا منطقه‌ای به عنوان متغیرهای مختل‌کننده، امکان تحقق همکاری مکمل را سلب می‌کنند. همچنین پژوهش حاضر با تأکید بر دوگانگی رفتاری ابوظبی و دبی، تلاش کرده ضمن توجه به تمایز و تفکیک در رویکردهای داخلی امارات، نگاه تک‌بعدی به این کشور را نقد کرده و تحلیلی واقع‌بینانه ارائه دهد. نوآوری دیگر آنکه، برخلاف پژوهش‌های پیشین که چندان به نقش نهادهایی چون بریکس و اوپک پلاس به عنوان

1 Emma Soubrier

2 Kristian Coates Ulrichsen

3 Michael Stephens

بسترهای همکاری اقتصادی توجه نداشته‌اند، این پژوهش علاوه بر بازتعریف نقش نهادهای چندجانبه ظرفیت آن‌ها را در «مدیریت بحران‌های امنیتی-اقتصادی» و کاهش وابستگی به سازوکارهای غرب محور مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی-تحلیلی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از تحلیل کیفی مضمون محور به بررسی تحولات راهبردی در روابط ایران و امارات متحده عربی پس از جنگ چهل‌روزه می‌پردازد. دلیل انتخاب رویکرد کیفی آن است که موضوع پژوهش ناظر بر تحلیل مفاهیم کیفی است که امکان سنجش صرفاً کمی آن‌ها وجود نداشته و مستلزم تفسیر زمینه‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی است.

داده‌های پژوهش به صورت اسنادی-کتابخانه‌ای گردآوری شده و تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل کیفی مضامین اصلی در سه گام انجام شده است. در گام نخست که به استخراج مفاهیم اولیه (کدگذاری باز) اختصاص دارد، داده‌های گردآوری شده شامل مفاهیمی مانند شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی، توقف تجارت و دیپلماسی اقتصادی در شوک نظامی، نقش مداخله گر آمریکا و اسرائیل از طریق اتاق‌های امنیتی مشترک و فشار بر مناطق آزاد دبی و توسعه کریدور جایگزین آیمک، تفکیک رویکرد ابوظبی و دبی، کریدورهای جایگزین، نهادهای چندجانبه (بریکس، اوپک پلاس، سازمان همکاری شانگهای)، رویکرد همزیستی رقابتی پرتنش به عنوان جایگزین همکاری مکمل، و همچنین امنیت انرژی و تنگه هرمز، شناسایی و بررسی شدند. هدف از این مرحله، پرهیز از پیش فرض گذاری و امکان تفسیر داده‌ها در چارچوب مفهومی تلفیقی بود.

در گام دوم، مفاهیم استخراج شده در قالب کدهای محوری سازمان‌دهی شدند و بر اساس شباهت‌های معنایی و کارکردی، در طبقات مفهومی گسترده‌تری قرار گرفتند. این مرحله به پیوند مفاهیم پراکنده و ایجاد انسجام تحلیلی کمک کرد. در این گام، کدها در چهار خوشه تحلیلی اصلی طبقه‌بندی شدند. خوشه اول، «شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی» بود که شامل کدهایی مانند فروپاشی تجارت دوجانبه در شوک نظامی، توقف دیپلماسی اقتصادی و افول کارکرد ترمز گونه وابستگی اقتصادی می‌شد. خوشه دوم، «نقش

مداخله گر بازیگران فرا منطقه‌ای (آمریکا و اسرائیل)» نام گرفت که کدهایی نظیر اتاق‌های امنیتی مشترک امارات-اسرائیل، فشار بر مناطق آزاد دبی (مانند جبل علی و مرکز مالی بین‌المللی دبی)^۱ و توسعه کریدور جایگزین آیمک را در برمی‌گرفت. خوشه سوم با عنوان «تفکیک رویکرد ابوظبی و دبی» شکل گرفت که به تفاوت ماهوی رویکرد ابوظبی (امنیتی-تقابلی و به‌عنوان مرکز ثقل سیاسی) در مقابل دبی (اقتصادی-تعاملی با وابستگی شدید به تجارت با ایران) و پیامدهای این دوگانگی برای دیپلماسی اقتصادی می‌پرداخت. خوشه چهارم نیز «ظرفیت‌ها و محدودیت‌های نهادهای چندجانبه» بود که شامل کدهای مربوط به بریکس و اوپک پلاس به‌عنوان بسترهای بالقوه مدیریت بحران، محدودیت‌های این نهادها در برابر فشارهای غرب، و امکان کاهش وابستگی به سازوکارهای غرب محور می‌شد.

در گام سوم و نهایی، با تلفیق طبقات محوری، مضامین کلان پژوهش استخراج گردید. این مضامین نشان‌دهنده الگوهای مسلط در داده‌ها هستند و مستقیماً به پرسش پژوهش پاسخ می‌دهند. در این مرحله، پنج مضمون اصلی حاصل شد. نخست، «شکندگی وابستگی متقابل اقتصادی در برابر شوک نظامی»؛ دوم، «همزیستی رقابتی پرتنش به‌عنوان وضعیت مسلط جدید»؛ سوم، «نقش مداخله گر آمریکا و اسرائیل در تخریب همکاری‌های اقتصادی»؛ چهارم، «ضرورت تفکیک ابوظبی و دبی در تحلیل روابط با ایران»؛ و پنجم، «ظرفیت محدود نهادهای چندجانبه در مدیریت بحران». این مضامین در ادامه، مبنای تحلیل یافته‌ها و ارائه نتیجه‌گیری پژوهش قرار گرفته‌اند.

جدول ۱. جدول کدگذاری و استخراج مضامین پژوهش / منبع: یافته های پژوهش			
سطح کدگذاری	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کد	نمونه مصداق در داده ها
کد باز	شکندگی وابستگی متقابل	آسیب پذیری روابط اقتصادی دو کشور در برابر شوک نظامی و توقف سریع تجارت	توقف کامل تجاری در هفته های اول جنگ ۲۰۲۶
کد باز	توقف دیپلماسی اقتصادی	قطع / کاهش شدید کانال های تجاری، مالی و سرمایه گذاری در شرایط بحران	تعلیق همکاری های بانکی و بندری میان ایران و امارات در جنگ ۲۰۲۶
کد باز	نقش مداخله گر آمریکا و اسرائیل	اقدامات فراتر از مرز برای تخریب یا محدودسازی همکاری های اقتصادی ایران و امارات	اتاق های امنیتی مشترک امارات-اسرائیل، فشار بر مناطق آزاد دبی، کریدور ایمک
کد باز	تفکیک رویکرد اوبوسی و دبی	تمایز رفتاری میان مرکز سیاسی-امنیتی (اوبوسی) و مرکز تجاری-اقتصادی (دبی)	رویکرد امنیتی-تقابل اوبوسی در مقابل رویکرد اقتصادی-تعاملی دبی
کد باز	اتاق های امنیتی مشترک	نهادهای هماهنگ کننده اطلاعاتی و امنیتی میان امارات و اسرائیل برای مقابله با ایران	تشکیل کمیته مشترک امنیت اقتصادی در اوبوسی با مشارکت اسرائیل
کد باز	کریدور جایگزین (ایمک)	مسیرهای ترانزیتی رقیب که وابستگی امارات به ایران را کاهش می دهد	کریدور هند-امارات-اسرائیل-اروپا (ایمک) به عنوان رقیب کریدور شمال-جنوب
کد باز	نهادهای چندجانبه	سازمان های بین المللی با ظرفیت مدیریت بحران های اقتصادی-امنیتی	بریکس، اوبک پلاس، سازمان همکاری شانگهای
کد باز	امنیت انرژی	حفاظت از جریان نفت، گاز و تجارت دریایی در خلیج فارس	نقش تنگه هرمز، آسیب پذیری مسیرهای انرژی امارات
کد باز	تنگه هرمز	آبراه راهبردی مؤثر بر امنیت انرژی جهانی و اقتصاد امارات	فقدان اختلال ایران، بازدارندگی غیرمستقیم، ناامنی دریایی
کد محوری	شکندگی وابستگی متقابل	فروپاشی کارکرد ترمزگونه تجارت دوجانبه در سطح بالای تنش نظامی	کاهش تجارت ایران و امارات در جنگ ۲۰۲۶
کد محوری	نقش مداخله گر فراتر از مرز	مکانیسم های مشخص آمریکا و اسرائیل در تخریب همکاری های اقتصادی دو کشور	وتو قراردادهای تجاری، فشار بر مناطق آزاد، کریدور ایمک
کد محوری	موکالتی راهبردی امارات	تفاوت مانور رویکرد اوبوسی (امنیتی) و دبی (اقتصادی) در قبال ایران	اوبوسی: قطع روابط، دبی: تلاش برای حفظ کانال های تجاری از طریق واسطه ها
کد محوری	قول کارایی نهادهای چندجانبه	محدودیت های بریکس و اوبک پلاس در مدیریت بحران های امنیتی-اقتصادی	عدم توانایی در جلوگیری از توقف تجارت و حملات موشکی
کد محوری	امنیتی سازی مناطق آزاد	تبدیل زیرساخت های اقتصادی (جیل علی، DIFC) به هدف یا ابزار فشار امنیتی	خروج ۱۲ شرکت از جیل علی پس از فشار اسرائیل و آمریکا
کد محوری	اجبار اقتصادی متقابل	استفاده از ابزارهای اقتصادی برای اعمال فشار سیاسی و امنیتی	تهدید ایران به قطع گاز، توقف سوآپ نفتی توسط امارات
کد انتخابی	همزیستی رقابتی پرتنش	سناریوی مسلط جدید روابط ایران و امارات پس از جنگ ۲۰۲۶	کاهش هدفمند تعاملات، دیپلماسی اقتصادی به عنوان عرصه رقابت
کد انتخابی	ضرورت تفکیک در تحلیل امارات	هرگونه تحلیل از روابط ایران و امارات مستلزم تفکیک رویکرد اوبوسی و دبی است	ناویده گرفتن این تمایز منجر به پیش بینی های نادرست از رفتار امارات می شود

جدول شماره یک، فرایند تبدیل داده های کیفی خام به مفاهیم تحلیلی و در نهایت به مضامین کلان پژوهش را نشان می دهد. این جدول شامل سه سطح اصلی کدگذاری (کدهای باز، کدهای محوری و کدهای انتخابی) است. در سطح نخست، کدهای باز قرار دارند که از بررسی اولیه داده ها استخراج شده اند و مفاهیمی هستند که به طور مستقیم از متن اسناد، بیانیه ها، گزارش های بین المللی و تحلیل های مربوط به جنگ چهل روزه به دست آمده اند. این مفاهیم مانند «شکندگی وابستگی متقابل»، «توقف دیپلماسی اقتصادی»، «نقش مداخله گر آمریکا و اسرائیل»، «تفکیک رویکرد اوبوسی و دبی»، «اتاق های امنیتی مشترک»، «کریدور جایگزین ایمک»، «نهادهای چندجانبه»، «امنیت انرژی» و «تنگه هرمز» به صورت مکرر در داده ها مشاهده شده و به عنوان نشانه هایی از گذار از وضعیت «همکاری مکمل» به «همزیستی رقابتی پرتنش» شناسایی شده اند.

در گام دوم، این کدهای باز در قالب کدهای محوری ساماندهی شده اند. کدگذاری محوری به معنای برقراری ارتباط میان مفاهیم پراکنده و گروه بندی آن ها بر اساس شباهت های معنایی، کارکردی و تحلیلی است. برای نمونه، کدهای باز مرتبط با فروپاشی تجارت دوجانبه، تعلیق همکاری های بانکی و بندری و کاهش شدید تعاملات اقتصادی در ذیل کد محوری «شکندگی وابستگی متقابل اقتصادی» قرار گرفته اند. زیرا همگی به

ناتوانی وابستگی اقتصادی در ایفای نقش متوقف کننده در برابر شوک نظامی اشاره دارند. همچنین کدهایی نظیر «اتاق‌های امنیتی مشترک»، «فشار بر مناطق آزاد دبی» و «کریدور جایگزین آیمک» در خوشه محوری «نقش مداخله گر فرا منطقه‌ای (آمریکا و اسرائیل)» دسته‌بندی شده‌اند. زیرا همگی بیانگر مکانیسم‌های مشخصی هستند که بازیگران فرا منطقه‌ای برای تخریب همکاری‌های اقتصادی ایران و امارات به کار گرفته‌اند. به همین ترتیب، کدهای باز مربوط به تمایز رفتاری ابوظبی و دبی در قالب کد محوری «دوگانگی راهبردی امارات» سازمان‌دهی شده است که نشان می‌دهد چگونه مرکز سیاسی-امنیتی (ابوظبی) رویکردی تقابلی و مرکز تجاری - اقتصادی (دبی) رویکردی تعاملی در قبال ایران داشته است. همچنین کدهای مرتبط با بریکس و اوپک پلاس در خوشه «افول کارایی نهادهای چندجانبه» قرار گرفته‌اند که به محدودیت‌های این نهادها در مدیریت بحران‌های امنیتی - اقتصادی اشاره دارد. این مرحله نقش کلیدی در ایجاد انسجام تحلیلی و عبور از توصیف صرف به تحلیل ساختاری دارد.

در سطح سوم، کدهای انتخابی یا مضامین نهایی استخراج شده‌اند و پاسخ مستقیم به سؤال پژوهش محسوب می‌شوند و نشان می‌دهند که الگوی غالب در روابط ایران و امارات پس از جنگ چهل‌روزه چیست و چرا شکل گرفته است. مضامینی مانند «همزیستی رقابتی پرتنش»، «شکندگی به‌عنوان ویژگی ساختاری»، «ضرورت تفکیک در تحلیل امارات» و «سازوکار مدیریت وابستگی کنترل‌شده» حاصل تلفیق کدهای محوری و تفسیر آن‌ها در چارچوب نظری تلفیقی (رنالیسم تدافعی و نظریه شکندگی وابستگی متقابل) هستند. این مضامین نشان می‌دهند که روابط دو کشور نه به سمت همکاری مکمل و همگرایی سیاسی، بلکه به‌سوی نوعی همزیستی رقابتی و پرتنش حرکت کرده است که در آن دیپلماسی اقتصادی دیگر نقش ترمز بحران را ایفا نمی‌کند و هرگونه تحلیل بدون در نظر گرفتن تفکیک رویکرد ابوظبی-دبی ناقص خواهد بود.

ستون «نمونه مصادیق در داده‌ها» در جدول شماره یک، نقش مهمی در اعتباربخشی روش‌شناختی دارد و نشان می‌دهد که هر کد و مضمون بر اساس شواهد عینی و قابل ارجاع (مانند توقف تجارت در هفته‌های اول جنگ چهل‌روزه، تشکیل اتاق‌های امنیتی مشترک

امارات-اسرائیل در ابوظبی، خروج دوازده شرکت از جبل علی پس از فشارهای فرا منطقه‌ای و توسعه کریدور آیمک به عنوان رقیب کریدور شمال-جنوب) استخراج شده و پیوند میان داده‌های خام و نتایج تحلیلی به طور شفاف نشان داده شده است.

۱. چارچوب نظری و مفهومی

تحلیل رفتار کشورها در قبال تحولات امنیتی و ژئوپلیتیکی در محیط‌های پرتنش منطقه‌ای نظیر خلیج فارس، نیازمند بهره‌گیری از نظریه‌هایی است که بتوانند منطق تعامل و تقابل را هم‌زمان تبیین کنند. رئالیسم تدافعی به عنوان یکی از شاخه‌های اصلی نظریه رئالیسم ساختاری، چارچوب مفهومی مناسبی برای درک رفتار بازیگران منطقه‌ای در شرایط پرتنش و امنیتی فراهم می‌آورد. در این نظریه، کشورها در پی بقا، امنیت و ثبات نسبی هستند و از اقداماتی که منجر به تحریک بیش از حد رقبای خود، اجتناب می‌کنند.

1-1 رئالیسم تدافعی و شوک نظامی

بر اساس دیدگاه استفان والت (۱۹۸۷)، کشورها در مواجهه با تهدیدات امنیتی، نه صرفاً به موازنه قدرت مادی، بلکه به ادراک تهدیدات ناشی از نزدیکی جغرافیایی، قابلیت‌های تهاجمی و نیت ادراک شده توجه می‌کنند. امارات متحده عربی در سال‌های پیش از جنگ ۲۰۲۶، با نزدیکی به رژیم اسرائیل و ایالات متحده تلاش کرد از طریق ائتلاف‌سازی در برابر ایران نوعی موازنه سازی تدافعی ایجاد کند. با این حال، وقوع جنگ در مقیاس وسیع چهل روزه و توقف کامل تجارت و دیپلماسی اقتصادی، نشان داد که در چنین شرایطی، کشورها نه به سمت مدیریت تنش و تعامل هدفمند؛ بلکه به سمت مهار تهاجمی و قطع همکاری‌های اقتصادی حرکت می‌کنند.

چارلز گلیر (۱۹۹۷) تأکید دارد که کشورها در مواجهه با افزایش هزینه‌های احتمالی تقابل نظامی، به گزینه‌های کم‌هزینه تری همچون مدیریت تنش گرایش دارند. طبیعی است که این موضوع در برهه‌های کوتاه مدت مانند شرایط جنگی (حمله موشکی، توقف کامل کشتیرانی)، کارایی چندانی نداشته و هزینه‌های تقابل به قدری افزایش می‌یابد که گزینه‌های کم‌هزینه از دسترس خارج می‌شوند. به عبارت دیگر، وابستگی متقابل اقتصادی

که در شرایط عادی و یا حتی چالشی می‌توانست نقش ترمز بحران را ایفا کند، در برابر شوک نظامی به شدت شکننده ظاهر می‌شود. از این رو، پژوهش حاضر ضمن بهره‌گیری از رئالیسم تدافعی برای تبیین رفتار میان‌مدت و بلندمدت دو کشور، آن را با نظریه «شکنندگی وابستگی متقابل» تکمیل می‌کند تا توان تبیین فروپاشی همکاری‌های اقتصادی در شرایط بحران ژرف را افزایش دهد.

1-2 نظریه شکنندگی وابستگی متقابل و همزیستی رقابتی پر تنش

در ادبیات غالب روابط بین‌الملل، وابستگی متقابل اقتصادی معمولاً به‌عنوان عاملی برای کاهش تنش و جلوگیری از درگیری نظامی معرفی می‌شود (کوهین و نای، ۱۹۷۷). بر این اساس، مفهوم «شکنندگی وابستگی متقابل» به وضعیتی اشاره دارد که در آن حجم بالای تجارت و سرمایه‌گذاری میان دو کشور، نه تنها از تشدید تنش جلوگیری نمی‌کند، بلکه خود به اولین قربانی بحران تبدیل می‌شود. بدیهی است در چنین شرایطی، دیپلماسی اقتصادی نمی‌تواند نقش ابزار مدیریت تنش را ایفا کند، بلکه به عرصه‌ای برای اجبار متقابل و کاهش هدفمند تعاملات تبدیل می‌شود. در همین چارچوب می‌توان به «همزیستی رقابتی پر تنش» در قالب وضعیتی اشاره نمود که در آن دو کشور، به‌رغم وجود ظرفیت‌های مکمل اقتصادی (ایران به‌عنوان بازیگر مؤثر بر امنیت کریدور ترانزیت و تأمین‌کننده امنیت انرژی، امارات به‌عنوان هاب مالی و تجاری)، به دلیل شکنندگی وابستگی متقابل در برابر شوک نظامی و نقش مداخله‌گر بازیگران فرامنطقه‌ای، نه به سمت همکاری پایدار، بلکه به‌سوی نوعی تعامل محدود، پر تنش و مبتنی بر اجبار متقابل ناشی از الزامات و محیط همسایگی حرکت می‌کنند.

در این وضعیت، ممکن است دو کشور در عرصه اقتصادی با حداکثر احتیاط و در حوزه‌های محدود تعامل کنند، اما این تعامل در هر لحظه می‌تواند در اثر یک شوک امنیتی و یا مداخله بازیگران خارجی فروپاشد. «همزیستی رقابتی پر تنش» برخلاف «تعامل محتاطانه»، نه بر مبنای اعتمادسازی یا مدیریت تنش، بلکه بر مبنای کاهش هزینه‌های اجتناب‌ناپذیر و واقع‌بینی نسبت به شکنندگی همکاری‌ها استوار است. با این وصف، بازیگران خارجی توانایی مختل کردن همکاری‌های اقتصادی با مکانیسم‌های مشخصی

نظیر تشکیل اتاق‌های امنیتی مشترک، فشار بر مناطق مشترک همکاری از طریق تهدید به تحریم و توسعه کریدورهای جایگزین را دارند. این موضوع در سطح داخلی و تفکیک رویکردهای مؤثر داخلی در درون بازیگر واحد نیز قابل بررسی است. به‌ویژه در شرایطی که یک دولت به‌عنوان یک بازیگر واحد و یکپارچه به دلایل مختلف سیاسی و اجتماعی، دچار شکاف‌های عمیق امنیتی و اقتصادی باشد. به‌گونه‌ای که از منظر نظری، این مفهوم را می‌توان با بهره‌گیری از نظریه حکمرانی چند سطحی تبیین کرد که در آن بازیگران غیردولتی و غیر ملی می‌توانند رفتاری متفاوت از دولت مرکزی داشته باشند.

۳-۱ دیپلماسی اقتصادی در شرایط شکنندگی؛ از ابزار مدیریت تنش تا عرصه اجبار متقابل

دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان ابزاری برای کاهش تنش، ایجاد وابستگی متقابل مثبت و مدیریت رقابت شناخته شده است (Moons & van Bergeijk, 2013). در ادبیات جدید روابط بین‌الملل، دیپلماسی اقتصادی به‌عنوان یکی از قدرتمندترین روش‌های به‌کارگیری قدرت نرم برای مدیریت رقابت میان دولتی شناخته شده است. یک مطالعه متاتحلیل توسط مونز ون برگیزک^۱ نشان می‌دهد که دیپلماسی اقتصادی چه سهم قابل توجهی در افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی دارد، به‌خصوص هنگامی که سفارت‌ها و شبکه رسمی دیپلماتیک به‌عنوان سازوکار اصلی این تعامل‌ها اعمال شود. بر این اساس، دیپلماسی اقتصادی نه فقط ابزاری برای تسهیل روابط تجاری، بلکه راهکاری راهبردی برای ایجاد وابستگی متقابل مثبت^۲ محسوب می‌شود که وضعیتی را به همراه دارد که منجر به کاهش احتمال درگیری نظامی و افزایش نفوذ غیرمستقیم می‌شود. این مسئله زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که ضمن بهره‌گیری از مفهوم دیپلماسی اقتصادی، آن را در بستر شکنندگی وابستگی متقابل بازتعریف نمود. در این بازتعریف، دیپلماسی اقتصادی نه صرفاً به‌عنوان راهکاری برای مدیریت تنش و همکاری پایدار، بلکه به‌عنوان عرصه‌ای برای

1 Moons van Bergeijk

2 positive interdependence

رقابت محدود، تعاملات محتاطانه باقابلیت تعلیق خودکار و اجبار متقابل در نظر گرفته می‌شود.

۲. زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و ساختاری روابط ایران و امارات

روابط ایران و امارات متحده عربی طی پنج دهه گذشته، همواره میان دو قطب تنش و همکاری بوده است. حضور تاریخی ایرانیان در سواحل جنوبی خلیج فارس و مراودات تجاری و فرهنگی میان بنادر ایران و امارت‌هایی چون دبئی، ابوظبئی و شارجه، نوعی همزیستی غیررسمی میان جوامع شکل داده بود. بااین حال، اختلاف بر سر مالکیت جزایر سه‌گانه ایرانی (تنب بزرگ، تنب کوچک و ابوموسی) پیش از استقلال امارات، به موضوعی حساس و دائمی در روابط دو کشور تبدیل شده است.

۱-۲ زمینه‌های سیاسی؛ از توافق ابراهیم تا جنگ ۲۰۲۶

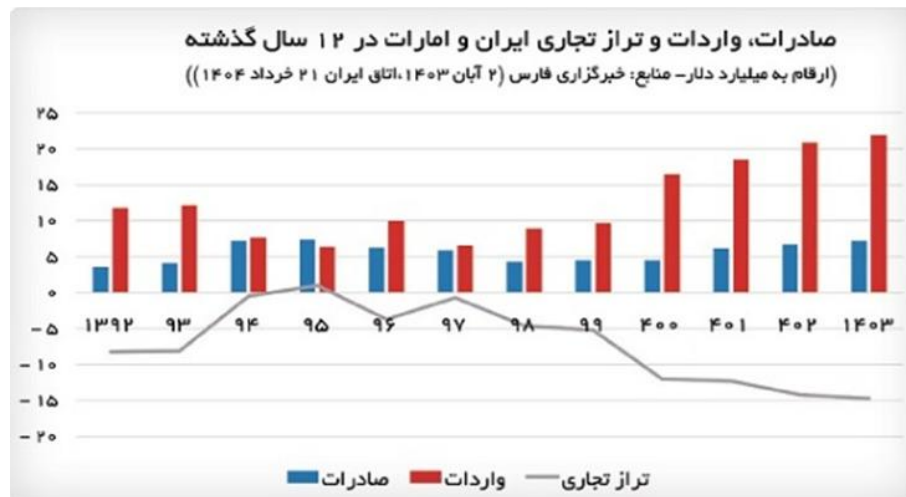
از منظر سیاسی، امارات به‌ویژه پس از دهه هشتاد خورشیدی، سیاستی دوگانه در قبال ایران داشته است. ابوظبئی به‌عنوان مرکز ثقل قدرت در امارات، از مخالفان سیاست‌های منطقه‌ای ایران در سوریه، لبنان، یمن و عراق بوده، اما درعین حال به دلیل همسایگی و وابستگی به ثبات خلیج فارس، همواره تمایل به مدیریت تنش و اجتناب از درگیری مستقیم با تهران و نوعی موازنه سازی میان مهار و مماشات با تهران داشت.

این در حالی است که نزدیکی امارات به رژیم صهیونیستی از طریق توافق ابراهیم در سال ۲۰۲۰، نقطه عطفی در راهبرد منطقه‌ای امارات محسوب می‌شود. این توافق که با حمایت کامل ایالات متحده صورت گرفت، برای نخستین بار یک کشور خلیج فارس را وارد شراکت راهبردی با اسرائیل کرد و به تدریج سطح همکاری‌های امنیتی، نظامی و سایبری میان امارات و اسرائیل افزایش یافت، دفاتر اطلاعاتی و امنیتی مشترکی در دبئی و ابوظبئی تأسیس شد و شرکت‌های دفاعی اسرائیلی به طور علنی در بازار امارات فعال شدند. از منظر ایران، این نزدیکی نه فقط یک تحول دیپلماتیک، بلکه تلاش برای ائتلاف سازی علیه تهران در سطح منطقه‌ای و اطلاعاتی تلقی شده و ایران بارها هشدار داد که ورود رژیم صهیونیستی به خلیج فارس، خطوط قرمز تهران را نقض می‌کند.

جنگ ۲۰۲۶ آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران ابعاد پنهان این ائتلاف را آشکار ساخت و در جریان این جنگ، اتاق‌های امنیتی مشترک امارات-اسرائیل به طور فعال به قراردادهای تجاری با ایران آسیب زد و شرکت‌های مستقر در مناطق آزاد دبی تحت فشارهای امنیتی قرار گرفتند.

۲-۲ زمینه‌های اقتصادی؛ شکندگی وابستگی متقابل

باوجود تنش‌های سیاسی، روابط اقتصادی ایران و امارات تا پیش از جنگ چهل‌روزه از ثبات زیادی برخوردار بود. دبی به‌ویژه در دوران تحریم، نقش حیاتی در ترانزیت غیررسمی کالا و انتقال مالی ایفا کرد و به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری غیرنفتی ایران (پس از چین) باقی ماند. حضور گسترده بازرگانان ایرانی در دبی، نزدیکی جغرافیایی، زیرساخت‌های لجستیکی مکمل و وابستگی امارات به بازارهای مصرفی ایران از جمله عوامل اصلی این پایداری نسبی بود. در سال مالی منتهی به مارس ۲۰۲۴، صادرات غیرنفتی ایران به امارات به حدود ۶.۶ میلیارد دلار و واردات ایران از امارات به بیش از ۲۰.۸ میلیارد دلار رسید. این اطلاعات نشان می‌دهد که حتی در شرایط سخت سیاسی، مراودات تجاری میان دو کشور با سهم قابل توجهی از وابستگی متقابل ادامه یافته بود.

اما جنگ ۲۰۲۶ این فرضیه که وابستگی متقابل اقتصادی از درگیری نظامی جلوگیری می‌کند را به چالش کشید. توقف تجارت دوجانبه در هفته‌های اول جنگ، تعلیق همکاری‌های بانکی و بندری، و خروج سرمایه‌گذاران خارجی از دبی، همگی گویای آن است که وابستگی متقابل اقتصادی در برابر شوک‌های نظامی «شکننده» است.

2-3 زمینه‌های ساختاری؛ دوگانگی ابوظبی-دبی و نقش بازیگران فرا

منطقه‌ای

از منظر ساختاری، چند عامل کلیدی روابط ایران و امارات را شکل می‌دهد که در دوره پس از جنگ چهل‌روزه با تحولات جدیدی مواجه شده است. کنترل ایران بر ورودی خلیج فارس (تنگه هرمز) و وابستگی امارات به مسیرهای صادرات انرژی، موجب شد تا امارات همواره نسبت به هرگونه بی‌ثباتی در این مسیر راهبردی حساس باشد. این جنگ ناکارآمدی الگوی امنیتی متکی بر غرب در خلیج فارس را نمایان ساخت. **این در حالی است که پیش‌ازاین** امارات، در چارچوب امنیت دسته‌جمعی تحت رهبری آمریکا، جایگاه خود را تعریف کرده بود. جنگ ۲۰۲۶ زمینه‌ساز بازنگری در الگوی امنیتی امارات و تمایل بیشتر به تنوع‌بخشی به متحدان (از جمله چین و روسیه) شده است. هرچند که این تنوع‌بخشی نیز به دلیل نفوذ عمیق اسرائیل در ساختار امنیتی ابوظبی، با محدودیت‌های جدی مواجه است.

یکی از مهم‌ترین زمینه‌های ساختاری که در تحلیل‌های پیشین نادیده گرفته شده، تفکیک رویکرد ابوظبی و دبی است. درحالی‌که ابوظبی به‌عنوان مرکز ثقل سیاسی و امنیتی امارات رویکردی امنیتی-تقابلی در قبال ایران داشته و تحت تأثیر ائتلاف با اسرائیل، خواهان قطع یا کاهش شدید روابط اقتصادی بود، دبی با وابستگی اقتصادی عمیق به تجارت و ترانزیت با ایران، همواره خواهان حفظ کانال‌های اقتصادی و تعامل محتاطانه بوده است. جنگ چهل‌روزه این دوگانگی را بیش‌ازپیش آشکار ساخت. ابوظبی بر قطع روابط تجاری و امنیتی سازی مناطق آزاد فشار آورد، درحالی‌که دبی تلاش کرد از طریق واسطه‌هایی مانند عمان، کانال‌های تجاری خود را حفظ کند.

۳. پیامدهای جنگ ۲۰۲۶ بر محیط امنیتی خلیج فارس

جنگ ۲۰۲۶ آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران، صرف نظر از طول مدت آن، پیامدهای درازمدت، گسترده و بی سابقه‌ای بر موازنه قدرت، برداشت‌های امنیتی، نظم منطقه‌ای و رفتار بازیگران خلیج فارس بر جای گذاشت و خلیج فارس به عنوان یکی از ژئوپلیتیکی ترین مناطق جهان و تنگه هرمز به عنوان شاه راه انتقال نفت جهان، در متن تحولات نظامی-امنیتی قرار گرفت.

یکی از نخستین و مهم ترین پیامدهای جنگ چهل روزه، فروپاشی عملی رویکردهای مبتنی بر «همکاری مکمل ژئواکونومیک» بود. این جنگ نشان داد دو کشور به رغم وجود ظرفیت های مکمل اقتصادی، به دلیل شکنندگی وابستگی متقابل و نقش مداخله گر بازیگران فرا منطقه‌ای، نه به سمت همکاری پایدار، بلکه به سوی نوعی تعامل محدود، پرتنش و مبتنی بر اجبار متقابل حرکت می کنند. کریدور جایگزین آیمک که پیش از جنگ در مراحل اولیه طراحی بود، به عنوان یک پروژه راهبردی برای کاهش وابستگی امارات به مسیرهای ترانزیتی مورد توجه قرار گرفت. این کریدور که با حمایت مستقیم آمریکا و اسرائیل توسعه می یابد، عملاً به رقیب کریدور شمال-جنوب^۱ تبدیل شده و هدف آن کاهش نقش ژئواکونومیک ایران در ترانزیت منطقه‌ای است.

از سوی دیگر، جنگ چهل روزه این پیام را به کشورهای خلیج فارس، به ویژه امارات منتقل کرد که تضمین امنیتی آمریکا در برابر حملات تمام عیار، شکننده و مشروط است. این جنگ با تهدید مستقیم جریان نفت و کشتیرانی در تنگه هرمز همراه بود. گذرگاهی که حدود یک سوم نفت جهان از آن عبور می کند و شریان حیاتی اقتصاد انرژی خلیج فارس محسوب می شود. این جنگ نشان داد که تهران توانایی ایجاد اختلال فوری و قابل توجه در فرایند انتقال انرژی و تجارت دریایی را دارد. همین مسئله باعث شد رویکرد غالب در ابوظبی به سمت امنیتی سازی زیرساخت های اقتصادی و توسعه مسیرهای جایگزین مانند خط لوله فجیره و کریدور آیمک متمایل شود.

افزون بر این، جنگ ۲۰۲۶ این رویکرد را تقویت نمود که نهادهای چندجانبه‌ای چون بریکس، اوپک پلاس و سازمان همکاری شانگهای، علی‌رغم ظرفیت‌های بالقوه خود، هنوز نتوانسته‌اند به جایگاه مطلوبی برسند که در مدیریت بحران‌های امنیتی-اقتصادی اثربخش باشند و از تشدید تنش یا توقف تجاری میان اعضا جلوگیری کنند. بریکس که پس از پذیرش ایران و امارات در اجلاس ۲۰۲۴ ژوهانسبورگ، به‌عنوان بستر نوظهوری برای چندجانبه‌گرایی اقتصادی مطرح شده بود، در جریان جنگ نتوانست مکانیسم مؤثری برای میانجی‌گری یا کاهش تنش ارائه دهد. اوپک پلاس نیز که عمدتاً بر هماهنگی تولید نفت متمرکز است، از ورود به مسائل امنیتی-اقتصادی خلیج فارس خودداری کرد. بااین‌حال، جنگ چهل‌روزه نشان داد که این نهادها می‌توانند پس از فروکش بحران، به‌عنوان بسترهای جدیدی برای گفت‌وگوهای فنی و اقتصادی مورد استفاده قرار گیرند و در صورت بالفعل‌سازی ظرفیت‌های همکاری، می‌توان انتظار داشت که نقش بازدارنده یا مدیریتی ایفا کنند.

۴. تحلیل مدل‌های تعاملی ایران و امارات پس از جنگ چهل‌روزه

بررسی داده‌های پژوهش با استفاده از روش تحلیل کیفی مضمون محور نشان می‌دهد که تحولات ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک خلیج فارس پس از جنگ آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران، رویکردهای مبتنی بر «همکاری مکمل» را با چالش جدی مواجه ساخته است. در این راستا، با بهره‌گیری از فرایند کدگذاری باز و محوری (مطابق با جدول شماره یک)، مفاهیم اولیه از داده‌ها استخراج و سپس در قالب کدهای محوری سازمان‌دهی شدند. در گام بعد، با تلفیق و بازخوانی این کدهای محوری، سه مدل تعاملی متمایز شناسایی گردید. نخست، مدل ژئواکونومیک ایران که عمدتاً از کدهای محوری «شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی» و «اجبار اقتصادی متقابل» به دست می‌آید. دوم، مدل هاب تجاری-مالی امارات که متأثر از کدهای محوری «شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی»، «دوگانگی راهبردی امارات» و «امنیتی سازی مناطق آزاد» است و سوم، وضعیت «همزیستی رقابتی پرتنش» به‌عنوان الگوی جایگزین «همکاری مکمل» که حاصل تلفیق تمامی کدهای

۱۰۶ فصلنامه تعاملات دیپلماتیک

محوری فوق بوده و نقطه اشتراک و خروجی نهایی دو مدل قبلی در شرایط بحران محسوب می شود.

جدول شماره دو: استخراج مدل های تعاملی از کدهای محوری / منبع: یافته های پژوهش			
مدل تعاملی	کدهای محوری تشکیل دهنده	کدهای باز مرتبط (نمونه)	مضمون نهایی
مدل ژئواکونومیک ایران (اتصال گرایی در شرایط شکنندگی)	شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی	کریدور شمال-جنوب	همزیستی رقابتی پرتنش
	اجبار اقتصادی متقابل	بنادر راهبردی (چابهار، جاسک، بندرعباس)	
		راهبرد ژئو-هوشمند	
		کنترل تنگه هرمز	
مدل هاب تجاری-مالی امارات (شکنندگی در برابر شوک نظامی)	شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی	اقتصاد خدمات محور	همزیستی رقابتی پرتنش
	دوگانگی راهبردی امارات	جیل علی، مرکز مالی دبی	
	امنیتی سازی مناطق آزاد	تنوع سازی ریسک	
		خروج سرمایه گذاران از دبی	
وضعیت همزیستی رقابتی پرتنش (جایگزین همکاری مکمل)	شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی	توقف کامل تجارت دوجانبه	همزیستی رقابتی پرتنش
	نقش مداخله گر فرامنطقه ای	تعلیق همکاری های بانکی و بندری	
	دوگانگی راهبردی امارات	اتاق های امنیتی مشترک	
	افول کارایی نهادهای چندجانبه	کریدور جایگزین ایمک	
		فشار بر جیل علی	

جدول شماره دو نشان می دهد که هر مدل تعاملی از ترکیب کدام کدهای محوری شکل گرفته و چه کدهای باز (نمونه) در شکل گیری آن نقش داشته اند و چگونه هر سه مدل در نهایت به مضمون نهایی «همزیستی رقابتی پرتنش» منجر می شوند. در ادامه، هر یک از این مدل ها به تفکیک تحلیل و بررسی می شود.

۱-۴ مدل ژئواکونومیک: اتصال گرایی در شرایط شکنندگی

یافته ها نشان می دهد که مدل ژئواکونومیک ایران، علی رغم حفظ ظرفیت های اتصال گرایانه خود (کریدور شمال-جنوب، بنادر راهبردی، مسیرهای انرژی)، در دوره پس از جنگ چهل روزه با چالش جدی مواجه شده است. جنگ نشان داد که مزیت های ژئواکونومیک ایران (کنترل تنگه هرمز، موقعیت چهارراه ترانزیتی) اگرچه از نظر نظامی

بازآرایی تعاملات دیپلماتیک ایران و امارات؛ از ... ۱۰۷

بازدارندگی ایجاد می‌کند، اما این مدل تحت شرایط بین‌المللی (تأثیر سیاست‌های آمریکا) قرار داشته و به‌تنهایی نمی‌تواند از شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی جلوگیری کند. به عبارت دیگر، ایران می‌تواند مسیرهای تجارت و انرژی را تهدید کند یا امنیت آن‌ها را تأمین نماید، اما نمی‌تواند تضمین کند که امارات در شرایط بحران به تعامل اقتصادی ادامه دهد.

سه مؤلفه اصلی مدل مذکور شامل (۱) نقش اتصال گر منطقه‌ای از طریق کریدورهای شمال - جنوب و شرق - غرب، (۲) تکیه بر قدرت سخت مکمل دیپلماسی اقتصادی (راهبرد ژئو-هوشمند)، و (۳) توسعه فضاهای بندری - لجستیکی (چابهار، جاسک، بندرعباس) است که همگی ظرفیت‌های راهبردی ایران را تشکیل می‌دهند. اما این ظرفیت‌ها در سطح بالای تنش نظامی، قادر به حفظ جریان تجارت و دیپلماسی اقتصادی نیستند. برای نمونه، کریدور شمال-جنوب اگرچه در شرایط عادی می‌تواند جایگزین مناسبی برای مسیرهای دریایی سنتی باشد، اما به دلیل تهدیدات امنیتی و تحریم‌های ثانویه، عملاً با اختلال جدی مواجه است. همچنین بنادر راهبردی ایران علی‌رغم کارکرد بازدارندگی، نتوانستند از توقف تجارت با امارات جلوگیری کنند. از این رو، مدل ژئواکونومیک ایران در وضعیت «همزیستی رقابتی پرتنش»، بیشتر از آنکه کارکرد «همکاری مکمل» داشته باشد، کارکرد «بازدارندگی محدود» و «ایجاد هزینه برای طرف مقابل» یافته است.

۲-۴ مدل «هاب تجاری-مالی» امارات: شکنندگی در برابر شوک نظامی

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که مدل اقتصادی امارات، مبتنی بر اقتصاد خدمات محور، مناطق آزاد (جبل علی، مرکز مالی دبی) و راهبرد متنوع سازی ریسک، اگرچه در شرایط عادی، الگویی موفق و کارآمد بود، اما جنگ چهل روزه به وضوح آشکار ساخت که این مدل در برابر شوک‌های نظامی به شدت آسیب‌پذیر است. اقتصاد خدمات محور امارات که بیش از ۷۰ درصد تولید ناخالص داخلی آن به تجارت، گردش سرمایه و ثبات دریایی وابسته است، در جریان جنگ با سه شوک توقف کامل تجارت دریایی، خروج

سرمایه‌گذاران خارجی (به دلیل افزایش ریسک ژئوپلیتیکی)، و فشار بر مناطق آزاد از طریق تحریم‌های ثانویه مواجه شد.

مناطق آزاد دبی که در دهه‌های گذشته موتور محرک دیپلماسی اقتصادی امارات و کانال اصلی تجارت ایران با جهان بوده‌اند، در جریان جنگ به هدف مستقیم فشارهای امنیتی و اقتصادی تبدیل شدند. اتاق‌های امنیتی مشترک امارات - اسرائیل، شرکت‌های مستقر در جبل علی را تحت فشار قرار دادند تا همکاری با ایران را متوقف کنند. همچنین، کریدور آیمک با حمایت آمریکا تسریع شد تا وابستگی امارات به مسیرهای ترانزیتی ایران کاهش یابد. در مقابل، دبی با رویکردی محتاطانه‌تر تلاش کرد از طریق واسطه‌هایی مانند عمان، کانال‌های تجاری محدود خود با ایران را حفظ کند، اما این تلاش‌ها نیز به دلیل فشار ابوظبی و اسرائیل با موفقیت کامل همراه نبود.

راهبرد متنوع سازی ریسک امارات نیز در بوته آزمون جنگ تا حدودی کارایی خود را از دست داد. امارات اگرچه شبکه گسترده‌ای از شرکای تجاری (چین، هند، اروپا، آمریکا) دارد، اما در شرایط بحران نظامی، این شرکا به دلیل ریسک‌های امنیتی، تمایل به همکاری با ایران را از دست می‌دهند. به عبارت دیگر، متنوع سازی ریسک نمی‌تواند از شکنندگی ذاتی وابستگی متقابل اقتصادی در برابر شوک نظامی جلوگیری کند. از این رو، مدل اقتصادی امارات در حالت «همزیستی رقابتی پرتنش» به جای تأکید بر «تعامل محتاطانه و مدیریت ریسک»، ناگزیر به سمت «امنیتی سازی زیرساخت‌های اقتصادی» و «توسعه مسیرهای جایگزین مستقل از ایران» حرکت کرده است.

۳-۴ وضعیت جدید مبتنی بر همزیستی رقابتی پرتنش

تحلیل نهایی مضامین نشان می‌دهد که برخلاف رویکردهای مبتنی بر «همکاری مکمل ژئواکونومیک» به عنوان الگوی مطلوب روابط ایران و امارات تأکید داشتند، جنگ چهل-روزه ثابت کرد که تحقق این وضعیت در سطح بالای تنش نظامی تحقق ناپذیر است. به عبارت دیگر، فرض «مکملیت ساختاری» (ایران به عنوان کریدور ترانزیت و تأمین‌کننده امنیت انرژی، امارات به عنوان هاب مالی و تجاری) اگرچه در شرایط عادی منطقی و کارآمد به نظر می‌رسید، اما در شرایط بحران ژرف، به دلیل شکنندگی وابستگی متقابل

اقتصادی و نقش مداخله‌گر بازیگران فرا منطقه‌ای، فرومی‌پاشد. وقوع وضعیت جدید با عنوان «همزیستی رقابتی پرتنش» از ویژگی‌های اصلی زیر برخوردار است.

نخست، برخلاف رویکردهای همکاری مکمل که بر گسترش همکاری‌های اقتصادی در حوزه‌های انرژی، ترانزیت و مالی تأکید داشت، در وضعیت همزیستی رقابتی پرتنش، دو کشور تعاملات اقتصادی خود را به حداقل ممکن (حوزه‌های اجتناب‌ناپذیر و کم ریسک) کاهش می‌دهند.

دوم، در شرایط همکاری مکمل، دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزاری برای مدیریت تنش، اعتمادسازی و کاهش اصطکاک در نظر گرفته می‌شد. اما در همزیستی رقابتی پرتنش، دیپلماسی اقتصادی به عرصه‌ای برای اعمال فشار و اجبار متقابل تبدیل می‌شود. ایران از ابزارهایی مانند تهدید به قطع گاز یا اختلال در ترانزیت استفاده می‌کند و امارات نیز از طریق توقف سوآپ نفتی، فشار بر مناطق آزاد یا توسعه کریدورهای جایگزین، پاسخ می‌دهد.

سوم، در رویکرد همکاری مکمل، نقش بازیگران فرا منطقه‌ای عمدتاً نادیده گرفته شده یا حاشیه‌ای تلقی می‌شد. اما جنگ نشان داد که آمریکا و رژیم اسرائیل از طریق اتاق‌های امنیتی مشترک، تحریم‌های ثانویه، فشار بر مناطق آزاد، عملاً به عنوان یک متغیر مداخله‌گر فعال، امکان تحقق همکاری مکمل را سلب می‌کنند.

چهارم، جنگ اخیر شکاف عمیق میان رویکرد امنیتی - تقابلی ابوظبی (تحت تأثیر ائتلاف با اسرائیل) و رویکرد اقتصادی - تعاملی دبی (با وابستگی عمیق به تجارت با ایران) را آشکار ساخت. این دوگانگی باعث می‌شود که امارات نتواند یک سیاست خارجی منسجم و پایدار در قبال ایران اتخاذ کند. از یک سو، ابوظبی بر قطع روابط اقتصادی و امنیتی سازی مناطق آزاد فشار می‌آورد و از سوی دیگر، دبی تلاش می‌کند کانال‌های تجاری خود را حفظ کند.

۵. ظرفیت‌ها و چالش‌های گذار به شرایط همزیستی رقابتی پرتنش

تحولات پس از جنگ چهل‌روزه آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران، شرایطی را رقم زده که ظرفیت‌های تداوم حداقلی تعاملات در چارچوب همزیستی رقابتی پرتنش را به وجود

آورده که اگر چه نمی توانند به همکاری پایدار و اعتمادسازی منجر شوند، اما از قطع کامل روابط و تشدید بی حد تنش جلوگیری می کنند.

۱-۵ ظرفیت های پیش روی وضعیت همزیستی رقابتی پرتنش

با وجود شکنندگی وابستگی متقابل در شوک نظامی، هنوز ساختارهای اقتصادی دو کشور به طور طبیعی و به دلیل ویژگی های همسایگی تا حدود زیادی مکمل یکدیگر هستند. ایران از مزیت هایی نظیر موقعیت اخلاص گر منطقه ای، اشراف جغرافیایی بر تنگه هرمز، بنادر راهبردی (چابهار، جاسک، بندرعباس)، منابع گسترده انرژی و شبکه ترانزیتی چندلایه برخوردار است. در مقابل، امارات دارای اقتصاد خدمات محور، نظام مالی بین المللی، مناطق آزاد پیشرفته، سرمایه گذاری خارجی گسترده و برند تجاری جهانی است. این مکملیت ساختاری، حتی در شرایط پرتنش نیز دو کشور را ناگزیر از حفظ حداقلی از تعاملات (مانند سوآپ انرژی محدود یا ترانزیت کالاهای بشردوستانه) می کند، هر چند که این تعاملات در هر لحظه ممکن است در اثر یک شوک امنیتی فروپاشد.

بعلاوه، روابط تجاری گسترده و دیرپای دو کشور، به ویژه در حوزه بنادر، ترانزیت، کالاهای واسطه ای و خدمات مالی، در کوتاه مدت قابل قطع نیست. دبی همچنان یکی از مهم ترین دروازه های تجارت غیررسمی ایران با جهان است و زیرساخت های مالی و لجستیکی آن (حتی با وجود فشارهای امنیتی) نقشی کلیدی برای اقتصاد ایران ایفا می کند. در مقابل، مسیرهای زمینی - دریایی ایران امکان دسترسی امارات به بازارهای آسیای مرکزی، قفقاز، روسیه و حتی اروپا را تسهیل می سازد. این وابستگی متقابل تاریخی، اگر چه در جریان جنگ به شدت آسیب دید، اما به طور کامل از بین نرفت و می تواند در دوره پسا جنگ، زمینه ساز احیای حداقلی تعاملات شود.

نکته دیگر مربوط به ظرفیت های نهادهایی است که برخلاف نهادهای همسو با غرب، تا حدود زیادی نسبت به دو کشور رویکردهای متعادلی دارند. نهادهایی مانند بریکس، اوپک پلاس و سازمان همکاری شانگهای می توانند به عنوان بسترهایی برای گفت و گوهایی فنی و اقتصادی در دوره پسا جنگ مورد استفاده قرار گیرند. ایران و امارات هر دو به سمت تقویت پیوند با ترتیبات غیر غربی گرایش یافته اند و این نهادها می توانند زمینه ساز کاهش

تدریجی وابستگی به سازوکارهای غرب محور شوند، هرچند که انتظار نمی‌رود در کوتاه مدت نقش تعیین کننده‌ای ایفا کنند.

۲-۵ چالش‌های پیش روی همزیستی رقابتی پرتنش

باوجود ظرفیت‌های فوق، تحقق وضعیت همزیستی رقابتی پرتنش با چند چالش جدی و ساختاری روبه‌روست که تداوم آن را با مخاطره مواجه می‌سازد. مسئله جزایر سه گانه ایرانی همچنان یکی از اصلی ترین عوامل تنش میان ایران و امارات است و در هر مقطع که روابط اقتصادی تمایل به گسترش پیدا می‌کند، این اختلاف به عنوان یک «معدن بی‌اعتمادی» عمل کرده و مسیر تعامل را مختل می‌سازد. این اختلاف ریشه تاریخی و هویتی-حاکمیتی دارد و قابل حل و فصل سریع نیست. هرگونه تشدید اختلاف در این موضوع، می‌تواند حتی تعاملات حداقلی اقتصادی را نیز تحت تأثیر قرار دهد و همزیستی رقابتی پرتنش را به سمت تقابل تمام عیار سوق دهد.

همچنین حضور و نفوذ بازیگران فرا منطقه‌ای به ویژه آمریکا و رژیم اسرائیل در سیاست امنیتی امارات، یکی از بزرگ ترین چالش‌های پیش روی هرگونه تعامل اقتصادی ایران و امارات است. امارات پس از توافق ابراهیم (۲۰۲۰) روابط امنیتی و اطلاعاتی خود را با اسرائیل گسترش داده و اتاق‌های امنیتی مشترکی تشکیل داده که عملاً به مکانیسمی برای جلوگیری از قراردادهای تجاری با ایران تبدیل شده است. همچنین آمریکا از طریق تحریم‌های ثانویه، فشار بر مناطق آزاد دبی هرگونه تلاش برای احیای همکاری‌های اقتصادی ایران و امارات را با مانع مواجه می‌سازد. تا زمانی که این نفوذ مداخله گرانه ادامه داشته باشد، تحقق وضعیت همزیستی رقابتی پرتنش نیز با محدودیت‌های جدی مواجه خواهد بود.

در بعد داخلی نیز، شکاف میان رویکرد امنیتی-تقابلی ابوظبی (تحت تأثیر ائتلاف با اسرائیل) و رویکرد اقتصادی-تعاملی دبی (با وابستگی عمیق به تجارت با ایران)، یکی از چالش‌های ساختاری وضعیت جدید است. این دوگانگی باعث می‌شود امارات نتواند یک سیاست خارجی منسجم و پایدار در قبال ایران اتخاذ کند. در شرایطی که دبی تمایل به حفظ کانال‌های تجاری دارد.

نکته دیگر آنکه تفاوت رویکردها در پرونده‌های منطقه‌ای نظیر یمن، سوریه و لبنان باعث تعارض سیاست خارجی دو کشور شده است. در یمن، امارات با رویکردی مبتنی بر مهار «محور مقاومت» و مدیریت امنیت دریای سرخ حرکت کرده است درحالی‌که ایران از انصارالله حمایت می‌کند. در سوریه و لبنان نیز سیاست دو کشور هم‌سو نیست. این اختلاف‌ها ممکن است در هر لحظه روابط را تحت تأثیر قرار دهد و حتی تعاملات حداقلی اقتصادی را نیز تحت الشعاع قرار دهد. در همزیستی رقابتی پرتنش، این اختلافات منطقه‌ای به‌عنوان عامل تنش عمل می‌کنند که می‌توانند در هر زمان منجر به تشدید مجدد تقابل شوند.

نتیجه‌گیری

درگیری‌های نظامی و جنگ چهل‌روزه آمریکا و رژیم اسرائیل با ایران، صرفاً یک رخداد نظامی مقطعی نبوده، بلکه به‌مثابه یک شوک ژئوپلیتیکی - ژئواکونومیک عمل کرده که هم معادلات دوجانبه ایران و امارات و هم ساختارهای منطقه‌ای را دستخوش دگرگونی ساخته است. در این چارچوب، پژوهش حاضر بر این پیش‌فرض استوار است که تا زمانی که امارات متحده عربی از سیاست‌های تنش‌زا علیه امنیت ملی ایران که عمدتاً از طریق همسویی امارات با راهبردهای آمریکا در خلیج فارس دنبال می‌شود، عقب‌نشینی نکند، کاهش پایدار تنش‌ها با تهران دور از انتظار خواهد بود. این جنگ با آشکارسازی واقعیت‌های بنیادین ناشی از شوک نظامی و نیز پیامدهای سطح بالای تنش در خلیج فارس (به‌ویژه شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی و نقش مداخله‌گر بازیگران فرامنطقه‌ای) بستر شکل‌گیری وضعیت جدیدی را تحت عنوان «همزیستی رقابتی پرتنش» فراهم آورده است که در آن تعاملات اقتصادی به حداقل ممکن کاهش یافته و دیپلماسی اقتصادی به عرصه‌ای برای اجبار متقابل بدل شده است.

زیربنای این الگو نه بر هم‌افزایی ظرفیت‌ها و مدیریت تنش از طریق توسعه تعاملات سیاسی و اقتصادی، بلکه بر تعامل محدود، پرتنش و مبتنی بر اجبار متقابل استوار است. مطابق با تحلیل مضامین به‌دست آمده، الزام به بازآرایی راهبردی تعاملات در این وضعیت جدید از منبع اصلی زیر ناشی می‌شود: نخست، شکنندگی وابستگی متقابل اقتصادی که نشان داد حجم بالای تجارت نمی‌تواند از تشدید تنش جلوگیری کند؛ دوم، نقش

مداخله گر آمریکا و رژیم اسرائیل که از طریق اتاق‌های امنیتی مشترک، تحریم‌های ثانویه و کریدور جایگزین آیمک، هرگونه همکاری پایدار را مختل می‌کنند؛ سوم، دوگانگی راهبردی ابوظبی و دبی که باعث می‌شود امارات نتواند یک سیاست خارجی منسجم در قبال ایران اتخاذ کند.

در همین راستا باید گفت که اگرچه برهم‌کنش مؤلفه‌های درونی (تمایز راهبردی میان رویکرد امنیتی محور ابوظبی و رویکرد تجاری محور دبی) و مؤلفه‌های بیرونی (تنش‌های سیاسی-نظامی آمریکا و اسرائیل با ایران) سطح تعاملات اقتصادی دو کشور را به حداقل ممکن کاهش داده، اما جبر ژئواکونومیک و الزامات همسایگی به گونه‌ای است که این تعاملات نمی‌تواند به طور کامل و همیشه قطع شود. دلیل اصلی این امر، وجود مکملیت‌های ساختاری اجتناب‌ناپذیر است که در دو سطح قابل تبیین است.

از یک سو، دسترسی به کانال‌های مالی گسترده و امتیازات بهره‌گیری از زیرساخت‌های دبی (که همچنان مرکز تسویه مالی و لجستیک مهمی است) و همچنین مناطق آزاد دبی (به‌ویژه جبل علی و اینترنت سیتی) طی دهه‌ها به یکی از دروازه‌های صادرات غیرنفتی ایران تبدیل شده‌اند و جایگزینی سریع برای آن‌ها وجود ندارد.

از سوی دیگر، امنیت زنجیره تأمین انرژی امارات به شدت به تنش‌زدایی با ایران وابسته است. تنگه هرمز و آبراه‌های جنوب خلیج فارس در کنترل عملیاتی ایران قرار دارند و هرگونه قطع کامل مناسبات می‌تواند آینده صادرات نفت و گاز امارات را با مخاطره جدی مواجه سازد. بعلاوه کریدورهای زمینی و ریلی رو به رشد از خلیج فارس به آسیای مرکزی (از طریق بندرعباس و چابهار) گزینه امارات برای کاهش وابستگی به کریدورهای دریایی طولانی و پرهزینه بوده و نهایتاً بازار مصرف ۸۵ میلیونی ایران برای شرکت‌های اماراتی (به‌ویژه در حوزه کالاهای مصرفی، دارو، مواد غذایی و ساخت‌وساز) یک فرصت استراتژیک محسوب می‌شود.

به بیان دیگر، دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات از حرکت به الگوی «همکاری مبتنی بر سود متقابل» (که در آن دو طرف به دنبال بیشینه‌سازی منافع جمعی بودند) به الگوی جدیدی تحت عنوان همزیستی رقابتی پرتنش بازتعریف می‌شود. این الگو دارای چهار

ویژگی اصلی است. (۱) تعاملات اقتصادی در سایه تهدید نظامی و محاسبات امنیتی پیش می‌رود؛ (۲) هرگونه همکاری با منطق اجبار متقابل (نه اقتناع) معنا می‌یابد؛ (۳) اعتماد نهادی میان دو طرف فروپاشیده و جای خود را به تردید مستمر و نظارت بر اجرای تعهدات می‌دهد؛ (۴) شکنندگی ذاتی روابط به گونه‌ای است که حوادث کوچک مرزی یا امنیتی می‌تواند کل مناسبات اقتصادی را مختل کند. به عبارت دیگر، ایران و امارات (در وضعیت نه دوست و نه دشمن) به همزیستی در یک فضای پرتنش ادامه می‌دهند.

اما نکته حائز اهمیت دیگر آنکه جنگ چهل‌روزه و تجربیات سازمان‌های بین‌المللی که عمدتاً با استانداردهای دوگانه و همسو با غرب با مسائل مواجه می‌شوند، نقش و جایگاه نهادهای چندجانبه نوظهور را برجسته می‌سازد. این جنگ نشان داد که نهادهایی مانند بریکس و سازمان همکاری شانگهای، علی‌رغم داشتن پتانسیل‌های قابل توجه برای کاهش وابستگی به سازوکارهای غرب محور، در مدیریت بحران‌های نظامی لحظه‌ای و توقف تجارت میان اعضا، به بلوغ لازم نرسیده‌اند. بریکس که پس از پذیرش ایران و امارات به‌عنوان بستر نوظهوری برای چندجانبه گرایی اقتصادی مطرح شده، در جریان جنگ نتوانست مکانیسم مؤثری برای میانجی‌گری یا کاهش تنش ارائه دهد. همین ناکامی نشان داد در غیاب سازوکارهای امنیتی-اقتصادی مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی، توجه و بازتعریف همکاری‌های هدفمند با سازمان‌های نوپدید که وابستگی کمتری به ترتیبات غرب محور دارند می‌تواند بر آینده روابط ایران و امارات اثرگذار باشد. این دسته از سازمان‌ها اگر بتوانند در دوره پسا جنگ، بسترهایی برای گفت‌وگوهای فنی، تنظیم مقررات تجاری مقاوم در برابر تحریم‌های ثانویه و ایجاد خطوط اعتباری مستقل از نظام مالی غرب فراهم آورند، می‌توانند به تدریج نقش «مدیریت وابستگی کنترل‌شده» را ایفا کنند.

پیشنهادهای

۱- طراحی سازوکار مدیریت وابستگی کنترل‌شده: در شرایط پرتنش که گفت‌وگوهای جامع دولتی ممکن نیست، دو کشور باید بر ایجاد «سازوکار مدیریت وابستگی کنترل‌شده» تمرکز کنند. این سازوکار دارای دو مؤلفه است. الف) کانال پنهان و غیررسمی گفت‌وگوی کارشناسی با محوریت بازیگران میانجی نظیر عمان (مانند گفت‌وگوهای فنی

میان اتاق‌های بازرگانی بخش خصوصی). ب) بسته مشوق‌های تجاری محدود و گام‌به‌گام (مانند کریدورهای بشردوستانه برای کالاهای اساسی دارو و مواد غذایی؛ تسهیل تجارت کالاهای اساسی با تعرفه‌های ترجیحی محدود).

۲- تفکیک حوزه‌های همکاری از حوزه‌های رقابت: یکی از عوامل شکنندگی روابط، عدم تفکیک میان همکاری اقتصادی و رقابت امنیتی است. در گام‌های نخست، حوزه‌های همکاری باید به مواردی محدود شود که حیاتی و اجتناب‌ناپذیر (مانند امنیت دریایی و ایمنی ناوبری)؛ ریسک سیاسی پایین و قابلیت تعلیق خودکار داشته باشند. طبیعتاً حوزه‌های رقابت (اختلافات ارضی، رقابت بر سر کریدورها، سیاست‌های منطقه‌ای) باید از همکاری اقتصادی تفکیک شوند تا اختلاف در یک حوزه به‌خودی‌خود منجر به توقف همکاری در حوزه دیگر نشود.

۳- طراحی و برنامه‌ریزی جهت استفاده حداکثری از سازوکارها، سازمان‌ها و نهادهای چندجانبه و تمرکز بر ابتکارات دو یا چندجانبه: تجربه جنگ نشان داد نهادهای غرب محور (سازمان ملل، اتحادیه اروپا، سوئیفت) به دلیل سوگیری و استانداردهای دوگانه، کارایی لازم را برای کاهش آسیب‌پذیری دو کشور ندارند. در مقابل، سازمان‌های نوظهور با رویکردهای متعادل‌تر می‌توانند بستر ساز کاهش تنش باشند. بریکس (با عضویت ایران و امارات) سه ظرفیت کلیدی دارد: (۱) ارائه سازوکار تسویه مالی جایگزین دلار برای خارج کردن تبادلات تجاری از گروکشی مالی آمریکا؛ (۲) ایجاد کمیته میانجی‌گری فنی متشکل از کارشناسان روسیه و چین (به‌عنوان اعضای دارای روابط حسنه با هر دو طرف) که صرفاً بر مسائل فنی مانند تعرفه‌ها و استانداردها تمرکز کند؛ (۳) راه‌اندازی صندوق تضمین تجارت برای جبران موقت زیان‌های ناشی از تنش‌های نظامی و جلوگیری از خروج کامل فعالان اقتصادی از بازار یکدیگر. ظرفیت اوپک پلاس و سازمان همکاری شانگهای نیز قابل بهره‌برداری است.

اجرای هم‌زمان این سه راهبرد می‌تواند ضمن برقراری سطحی از تعاملات پایدار و قابل پیش‌بینی میان ایران و امارات، به تضعیف سیاست‌های تنش‌آمیز آمریکا و اسرائیل و جلوگیری از فروپاشی کامل وابستگی‌های ساختاری منجر شود.

منابع

- پیرانی، شهره و افرازه، مینا (۱۴۰۳) شناسایی و بررسی پیشران‌های جنگ ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران با رویکرد آینده‌پژوهی و ارائه راهبردهای مقابله‌ای. *راهبرد*، ۳۳(۴)، 693-730. doi: 10.22034/rahbord.2025.515283.1800
- دامن‌پاک جامی، مرتضی (۱۳۹۷) تحول دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران: بررسی دستاوردهای چهار دهه گذشته و چالش‌های پیش رو. *سیاست خارجی*، ۳۲(۴)، ۹۱-۱۵۸.
- رسولی، مجید، خضیر انس (۱۴۰۳) تحلیل عوامل همگرایی و واگرایی سیاست خارجی ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (مورد: امارات متحده عربی). *آمایش سیاسی*، ۶(۴): ۱۵۴-۱۳۱.
- کاظمی قمی، حسن، پوررمضان، محمد (۱۴۰۱). دیپلماسی منطقه‌ای ایران در خلیج فارس: فرصت‌ها و چالش‌ها. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۱(۴)، ۱۰۵-۱۲۸.
- گوهری مقدم، ابوذر و محمدی رمضانی، مصطفی (۱۴۰۲). بازتعریف روابط راهبردی ایران با قدرت‌های نوظهور در نظم جدید اقتصاد بین‌الملل: مطالعه موردی روابط دوجانبه با چین. *تعاملات دیپلماتیک* 2023.195033. doi: 10.22034/dpiq.2023.195033, 31-54, I(4),
- گمشادزهی، حمید (۱۴۰۱) *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال امارات متحده عربی ۱۴۰۰-۱۳۹۲*. پنجمین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی
- عباسی، ابراهیم و خسروی، مصطفی (۱۳۹۸) مناسبات جمهوری اسلامی ایران و امارات: همکاری اقتصادی و واگرایی سیاسی. (1990-2020) *روابط خارجی*، 11(1)، 37-65.
- عباسی، مجید، و جمالی، معصومه (۱۴۰۲) تأثیر چالش‌های روابط خارجی ایران و امارات بر امنیت مرزهای ایران در خلیج فارس. *علوم و فنون مرزی*، شماره ۱۲(۴)، ۲۱.
- تجارت نیوز (۱۳۹۸) *گزارش تجارت ایران و امارات*. بازیابی شده از: <https://tejaratnews.com>
- مشفق، زهرا (۱۴۰۱) فرصت‌ها و چالش‌های همکاری ایران و امارات. *امنیت اقتصادی*، ۱۰(۴)، ۴۱-۵۰.
- میرفخرائی، سید حسن (۱۴۰۲) پیامدهای جنگ اوکراین (۲۰۲۲) بر موقعیت ژئواکونومیک میان منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران: مطالعه موردی انرژی و ترانزیت. *راهبرد*، 32(4)،
- موسوی کردمیری، سیدحسین و سیمبر، رضا (۱۴۰۳). دیپلماسی اقتصادی ایران و امارات متحده عربی: تحلیلی بر تعاملات دوجانبه. (2015-2023) *تعاملات دیپلماتیک* 2025.509557.1025. doi: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025

References

- Des Roches, D., & Silvis, G. (2022). Gulf security after the Abraham Accords. *Journal of Arabian Studies*, 12(2), 185–204.
- Ehteshami, A., & Wright, S. (2007). Political Change in the Arab Oil Monarchies: From Liberalization to Enfranchisement. *International Affairs*, 83(5), 913–932.
- Gause, F. G. (2010). *The International Relations of the Persian Gulf*. Cambridge University Press.
- Mabon, S., & Ulrichsen, K. C. (2021). The Gulf States and Iran: Rethinking Regional Security. *International Affairs*, 97(4), 985–1003.
- Miller, R. (2021). The Abraham Accords: Normalization Agreements and their Implications. *Middle East Institute Reports*, August.
- Moons, S., & van Bergeijk, P. A. (2013). Economic diplomacy and economic security. *The Hague Journal of Diplomacy*, 8(1), 31–50.
- Snyder, J. (2002). Strategic logic of engagement. *Foreign Affairs*, 81(6), 44–62.
- Ulrichsen, K. C. (2022). The UAE and the shifting dynamics of Gulf geopolitics. *Middle East Policy*, 29(1), 25–41.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley.

Translated References into English

- Pirani, Shohreh and Afrazeh, Mina (2014) Identifying and examining the drivers of the US hybrid war against the Iranian GCC with a futures research approach and presenting countermeasure strategies. *Rahbord Scientific Quarterly*, 33(4), 693-730. doi: 10.22034/rahbord.2025.515283.1800 [In Persian]
- Damanpak Jami, Morteza (2018) The evolution of the economic diplomacy of the Islamic Republic of Iran: A review of the achievements of the past four decades and the challenges ahead. *Foreign Policy Quarterly*, 32(4), 91-158. [In Persian]
- Rasouli, Majid, Khuzair Anas (2014) Analysis of the factors of convergence and divergence of the foreign policy of Iran and the member states of the Persian Gulf Cooperation Council (case: the United Arab Emirates). *Political planning of space*; 6 (4):131-154 [In Persian]
- Kazemi-Ghomi, Hassan, Pourramazan, Mohammad (2014). Iran's Regional Diplomacy in the Persian Gulf: Opportunities and Challenges. *Strategic Policy Research Quarterly*, 11(4), 105–128. [In Persian]

- Gohari-Moghaddam, Abuzar and Mohammadi-Ramezani, Mustafa (2014). Redefining Iran's Strategic Relations with Emerging Powers in the New International Economic Order: A Case Study of Bilateral Relations with China. *Diplomatic Interactions*, 1(4), 31-54. doi: 10.22034/dpiq.2023.195033 [In Persian]
- Gamshadzei, Hamid (2014). *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Towards the United Arab Emirates 1400-1392*. Fifth International Conference on Law and Political Science, Allameh Tabatabaie University [In Persian]
- Abbasi, Ebrahim and Khosravi, Mustafa (2019) Relations between the Islamic Republic of Iran and the UAE: Economic Cooperation and Political Divergence (1990-2020). *Quarterly Journal of Foreign Relations*, 11(1), 37-65. [In Persian]
- Abbasi, Majid, and Jamali, Masoumeh (2019) The Impact of Challenges in Iran-UAE Foreign Relations on the Security of Iran's Borders in the Persian Gulf. *Quarterly Journal of Border Sciences and Technologies*, No. 12(4), 21 [In Persian]
- Tejarat News (2019) *Iran-UAE Trade Report*. Retrieved from: <https://tejaratnews.com> [In Persian]
- Moshfegh, Zahra (2019) Opportunities and Challenges of Iran-UAE Cooperation. *Monthly Journal of Economic Security*, 10(4), 41-50. [In Persian]
- Mirfakhraei, Seyed Hassan (1402) The consequences of the Ukrainian war (2022) on the interregional geoeconomic position of the Islamic Republic of Iran: A case study of energy and transit. *Strategic Quarterly*, 32(4), [In Persian]
- Mousavi Kardemiri, Seyed Hossein and Simber, Reza (1403). Economic diplomacy between Iran and the United Arab Emirates: An analysis of bilateral interactions (2023-2015). *Diplomatic Interactions*, 2(7), 77-132. doi: 10.22034/dpiq.2025.509557.1025 [In Persian]

استناد به این مقاله: سرخیل، بهنام. (۱۴۰۴). بازآرایی تعاملات دیپلماتیک ایران و امارات: از همکاری مکمل تا همزیستی رقابتی پرتنش. (e247684). *تعاملات دیپلماتیک*، ۳(۱۱)، ۸۳-۱۱۸. e247684.

doi: 10.22034/dpiq.2026.560628.1062

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License